

УДК 371.315.6:51

Ян Сяохан

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

ДОСВІД ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВОКАЛУ ПРОПЕДЕВТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті розглядається проблема підвищення якості підготовки майбутніх викладачів вокалу у вищих музично-педагогічних закладах. Її рішення пов'язується з формуванням пропедевтичної компетенції в студентів магістратури. Обґрунтовано сутність поняття пропедевтичної компетентності, під яким розуміється здатність викладача до упередження професійних помилок, типових для фахівців на початковому етапі професійної діяльності. Визначено головні недоліки та прояви педагогічних помилок викладачів вокалу-початківців, формування пропедевтичної компетентності студентів магістратури музично-педагогічних освітніх закладів. Схарактеризовано комплекс методів, спрямованих на мінімізацію й запобігання найбільш загрозливих для вокального розвитку та професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва педагогічних помилок.

Ключові слова: викладач вокалу, пропедевтика, структура пропедевтичної компетентності, педагогічна помилка.

Постановка проблеми. Значущість формування пропедевтичної компетентності майбутніх викладачів вокалу пояснюється тим, що в підготовці майбутніх учителів музики володіння навичками співу та здатність прищеплювати школярам любов до співочого мистецтва відіграють надзвичайно важливу роль. Вирішення цього питання потребує і відповідної уваги до набуття майбутніми фахівцями належної методико-практичної освіти. Адже від того, наскільки якісною є виконавська й педагогічна майстерність учителя, його вміння презентувати вокальні твори та формувати у школярів навички співу, значною мірою залежить успішність музичного виховання прийдешніх поколінь.

Аналіз актуальних досліджень. Поняття «пропедевтика» походить від грецької προαίδειο – випереджати, упереджувати прояв негативних явищ. Найбільш широко поняття пропедевтики застосовується в соціології та медицині й розуміється як комплекс заходів, які дозволяють уникати негативних явищ, наприклад – формування девіантної поведінки в школяра, поширення епідемії тощо, або знижувати їх роль (І. Бех, С. Маховська, Л. Попов, В. Сипченко, Т. Сущенко та ін.). У педагогічній думці поняття пропедевтики часто застосовується щодо формування в студентів попередніх узагальнених уявлень стосовно мети, завдань, змісту професійної діяльності,

настановних уявлень у галузі організації власної навчальної діяльності. Поєднуючи ці два підходи, пропедевтику вокально-педагогічних помилок визначаємо як формування в студентів систематизованих спостережень і методичних положень, у яких характеризуються типові педагогічні помилки та способи їх запобігання. Усе це свідчить про важливість формування в майбутніх фахівців здатності усвідомлювати труднощі, із якими вони стикнуться в процесі вокальної освіти майбутніх учителів музики та упередження можливих педагогічних помилок з метою досягнення більш високих успіхів у справі музичного виховання.

Мета статті – аналіз найбільш типових помилок, яких припускаються майбутні викладачі вокалу в музично-педагогічних закладах та обґрунтування методів їх упередження.

Методи дослідження. З метою досягнення зазначеної цілі застосовано методи узагальнення даних науково-методичної літератури, висунення гіпотези, експериментальна перевірка її положень.

Виклад основного матеріалу. У підготовці студентів до професійної діяльності суттєву роль, поряд із набуттям фахових і вокально-методичних знань, відіграє усвідомлення ними комплексу типових для викладачів-початківців помилок і набуття здатності їх упереджувати або мінімізувати (Н. Кьон [3]; Т. Юзефавічус [6]).

У широкому колі питань визначимо такі, найбільш актуальні, з нашого погляду, комплекси, зокрема:

- психофізіологічний стан співака та його роль у вокальній діяльності на етапах технологічного, художньо-виразного та сценічно-прилюдного виконавства;

- психолого-педагогічні закономірності формування музично-практичних (виконавських) навичок;

- формування навичок вокальної орфоєпії, зокрема — в іншомовних текстах.

Розуміння значущості психофізіологічного стану майбутнього співака під час оволодіння ним виконавською майстерністю є цілком природним. Наш організм є цілісним утворенням і науковці давно довели, що якість звуку залежить не тільки від органів, що безпосередньо відповідають за звукоутворення, а й від загального м'язового тону всього корпусу. Зі станом м'яз пов'язаний і емоційний стан співака (згадаємо вирази: «йде сумний, звісивши голову», «побігла весело, задравши носа»). Не викликає ні в кого сумніву й те, що характер постави, жестикуляції, характер погляду, загальної рухової активності є характеристикою певного емоційного стану особистості, а їх цілеспрямоване застосування — невід'ємним атрибутом артистизму. Тобто зовнішній вид співака є формою втілення його внутрішнього творчого стану, нерозривно зв'язаним із зримою формою вокально-виконавського втілення художнього образу.

Натомість увага викладачів-початківців звертається, переважно, на обмежену групу м'язів, насамперед тих що безпосередньо забезпечують

вокальне дихання та фонаційний процес. Більш досвідчені викладачі звертають увагу на настрій студента, який відбивається на стані статури, корпусу, голови, від яких залежить відчуття стійкості, пружності, мобільності, що впливає, як відомо, і на якість звуку. Менш часто звертають увагу на стан рук співаків-студентів, що нерідко просто звисають або знаходяться в скутому, неприродному стані. Далеко не завжди педагог уміє боротися з таким явищем: нерідко викладачі-початківці, помітивши це й не володіючи методикою вдосконалення загального фізичного стану співака, вдосконалення його пластики, радять студентові тримати руки біля діафрагми або виконувати ті чи інші жести. Як правило, ці жести виглядають штучно і не тільки не допомагають виразному співу, але й заважають вокалісту створювати художній образ.

Ураховуючи зазначене вище, акцентуємо увагу на тому, що студентам зі скутим м'язовим станом доцільно рекомендувати комплекс тренінгів, музичних вправ на розслаблення, вироблення пластичності й пружності в кроках, виразних рухів рук під музику, переважно, ліричного характеру, включення в різного типу рольові ігри, спрямовані на досягнення психологічної розкнутості, активності, внутрішньої впевненості. Зрозуміло, що це тільки один елемент у системі формування вокально-виконавських навичок, натомість він зумовить відчутне просування співака на шляху його і вокального, і художньо-виконавського розвитку в єдності технологічного, художньо-виконавського та сценічно-артистичного компонентів співочої діяльності.

Отже, важливо застосувати комплекс методів, які дозволяють гармонізувати вокальну підготовку студентів у єдності технологічного, художньо-виконавського та сценічно-артистичного компонентів співочої діяльності, зокрема – застосування комплексу рухових тренінгів, спрямованих на вивільнення фізичного та психологічного стану співака.

Діагностичні спостереження продемонстрували, що у процесі педагогічної практики магістранти також приділяють недостатньо уваги психофізіологічним закономірностям формування вокально-виконавських навичок.

У психолого-педагогічній літературі проблема формування практичних (рухових) навичок розроблена досить всебічно й детально. У стислому вигляді процес формування практичних навичок характеризується як поетапний, алгоритмований процес оволодіння технологією виконання мінімально необхідних дій (операцій) і доведення їх до автоматизованого виконання, яке не потребує покрокового самоконтролю (М. Бернштейн, О. Леонт'єв). На цій основі, на наступному навчальному етапі формується здатність до інваріантного застосування засвоєної навички, її пристосування до контекстної ситуації, сполучення з іншими навичками тощо [1, с. 3]. Важливо, що формування певної навички в її ускладнених формах, як правило, знову проходить усі стадії – від покрокового, розгорнутого контролю, до здатності її застосовувати в автоматизованій формі, натомість темп формування цієї інваріантної навички є значно більш швидким.

Зазначена закономірність стосується всього комплексу базово-технологічних навичок, важливих для вокальної діяльності, як-от: вокальне дихання, звукоутворення, звуковедіння тощо. Натомість у вокалістів-початківців побутує думка про те, що всі навички формуються поступово, від недосконалих до трохи більш досконалих і цей процес має тягнутися протягом тривалого часу.

Розглянемо це питання на прикладі формування вокальної позиції. Терміном «позиція звуку» звичайно позначають місце в ротовій порожнині, де фокусується звуковий потік. Висока позиція звуку свідчить про те, що звук у вокаліста фокусується на твердому піднебінні. Завданням педагога є навчання учня фокусувати звук не тільки на твердому небі, але й спереду, в районі верхніх різців, що і розуміється як уміння співати у високій і близькій позиції [2]. Якщо звук фокусується в м'якому піднебінні, то таке положення дає темброво неприємне, фальшиве звучання. Такий тип звукоутворення вокалісти називають «заваленою позицією» [2].

Не вдаючись у деталі акустико-фізіологічного розгляду цього питання, достатньо детально дослідженого Р. Юссоном та Л. Дмитрієвим, помітимо, що з погляду оптимального шляху формування цієї найважливішої складової вокальної техніки, єдиним шляхом її швидкого утворення є послідовність, тобто алгоритмізація дій: а) стимуляція пошуків студентом цієї оптимально-вірної точки фокусування звуку на засадах слухового контролю за якістю звучання як педагога, так і самого співака; б) її запам'ятовування (фіксація) за допомогою м'язового самоконтролю співака; в) багаторазове повторення вірного звукоутворення до повної автоматизації цієї навички. Ознакою такої автоматизації є практично безпомилкове інтонування, незалежно від обставин, психологічного стану співака тощо [2].

Організований іншим чином процес формування вокальної позиції, за якої зусилля початківця спрямовуються на поступове наближення звуку, вважаємо хибним шляхом, при якому співак упродовж усього освітнього процесу тренує приблизне звукоутворення; в результаті, навіть досягнутий нарешті позитивний результат є нетривким і підлягає «де-автоматизації», деформації у психологічно напруженій ситуації (наприклад — у ситуації складання заліку або виступу в концерті). Нагадаємо, як часто педагоги скаржаться: «тільки що співав досить добре, а вийшов на сцену — і все загубив»).

Відтак, упередженню помилок цього типу має сприяти алгоритмізація процесу формування вокальних навичок, вироблення здатності до самоконтролю та самокорекції, досягнення автоматизації певної навички та готовності про її інваріантне використання в різноманітних інтонаційно-виразних текстових ситуаціях.

Існують суттєві проблеми й у роботі над вокальною орфоепією, навичками артикуляції, особливо, коли йдеться про формування навичок співу іноземними мовами. Розглянемо це питання більш докладно.

Одна з вимог художньої достовірності та смислової значущості вокального виконавства є, за висловом самих співаків і педагогів, донесення «слова». У той самий час, досить поширеною є і точка зору, що у співі голосні звуки мають формуватись у специфічній, зредукованій формі. При цьому нерідко, прикриваючись ідеєю редукування, педагоги привчають студентів до свідомого спотворення звуків, а звідси – і до нерозбірливості вербального тексту твору [4, с. 65]. У результаті, у навчально-вокальній практиці нерідко починають діяти власні, «внутрішні норми» співочої вимови, які вступають в істотне протиріччя з вимогами художньої якості, достовірності [5, с. 60].

Досвідчені педагоги, які з більшою мірою відповідальності ставляться до якості «слова», донесення його образно-смислового змісту, втілення художнього образу в єдності музики й поезії, прагнуть до природного поєднання закономірностей мовного та вокального інтонування, доводячи на практиці, що при ефективній роботі це питання успішно вирішується без спотворення вимови та зводять редукування голосних до мінімально необхідного.

На шляху вирішення цього протиріччя акцентуємо увагу, по-перше, на важливості приділення цьому питанню належної уваги, по-друге, на важливості застосування певних методичних прийомів, спрямованих на вдосконалення вокальної вимови без спотворення поетичного тексту. Так, доцільно опрацьовувати в роботі із студентами спеціальні вправи на інтонування окремо на кожну складну голосну, особливо — на вокалізацію тих звуків, які студенту не вдаються, а вже потім включати їх у більш складні інтонаційні вправи, вокалізи.

Не менш важливо в цілому відповідально ставитися до співу твору нерідною мовою. Обираючи такий твір, викладач має спочатку детально ознайомитися з нормами звукоутворення відповідного типу, з лінгвістичними, методичними працями, присвяченими особливостям звукоутворення в мові й у співі, уважно дослідити манеру артикуляції вокалістів — «носіїв» даної мови та постійно проявляти вимогливість до себе щодо оволодіння відповідною технікою звукоутворення та вокальної вимови.

Обов'язковою вимогою є і розумілість для виконавця поетичного тексту, тому він, як правило, більш-менш детально перекладається. З погляду значущості його розуміння доцільним уявляється співставлення літературного перекладу з так званим перекладом «підстрочним», що забезпечить розумілість і глибинний сенс поетичного тексту, і свідоме ставлення до інтонування окремих слів, адекватність його виконання за виразністю інтонування, за смисловим виявленням кульмінацій на різних рівнях втілення структури твору.

Отже, вдосконалення загального фізичного стану співака, набуття навичок самоконтролю, орієнтація на психолого-педагогічні закономірності формування вокально-виконавських навичок, належна увага до культури вимови вербальних текстів і досягнення цілісності вербально-текстового й

мелодичного інтонування, єдності технологічних і художньо-виконавських умінь сприяє підвищенню ефективності вокально-освітнього процесу.

Формування пропедевтичної компетентності майбутніх викладачів вокалу передбачає глибоке засвоєння ними фахових знань і вокально-виконавської майстерності як запоруки врахування ними закономірностей вокально-освітнього процесу, здатності до прогнозування й планування своєї викладацької діяльності.

Подальших розвідок потребує обґрунтування методики удосконалення рефлексивної самосвідомості майбутніх фахівців, їх здатності до прогнозування, планування й самокорекції як необхідних компонентів сформованої пропедевтичної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн, Н. (1945). К вопросу о природе и динамике координационной функции. *Учен. зап. МГУ. Психология. Движение и деятельность: Сборник исследований кафедры психологии*. Москва, Изд-во МГУ.

2. Дмитриев, Л. (1955). Об акустической природе некоторых физиологических приспособлений голосового аппарата при пении *Проблемы физиологической акустики*, Т. 3. Москва-Ленинград, 33–34.

3. Кьон, Н. (2018). Пропедевтика типових помилок як метод навчання співу студентів педагогічних університетів. *II Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритети наукових досліджень – 2018: теоретична та практична цінність»*. Варшава, 11–12.

4. Леонтьев, А. (1982). *Деятельность. Сознание. Личность. Психология личности*. Москва, Изд-во Моск. ун-та, 21-24.

5. Програма пропедевтичного курсу «Основи художнього сприймання» (1999). *Наукове та методичне забезпечення впровадження педагогічних інновацій*. Херсон.

6. Юзефовичус, Т. (2009). Классификация профессионально-педагогических ошибок: теоретический и прикладной аспекты. *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика*, 3, 95–99.

РЕЗЮМЕ

Ян Сяохан. Опыт формирования у будущих преподавателей вокала пропедевтической компетентности.

В статье рассматривается проблема повышения качества подготовки будущих преподавателей вокала в высших музыкально-педагогических заведениях. Ее решение связывается с формированием пропедевтической компетенции у студентов магистратуры – будущих преподавателей вокала.

Цель статьи – анализ наиболее типичных ошибок, допускаемых будущими преподавателями вокала в процессе педагогической практики и обоснование методов их предотвращения.

Для достижения указанной цели применены методы обобщения данных научно-методической литературы, выдвижение гипотезы, экспериментальная проверка ее положений. Под пропедевтической компетентностью понимается готовность будущего специалиста предвидеть и минимизировать ошибки, типичные для начинающих преподавателей вокала. Рассмотрен комплекс типичных недостатков в деятельности студентов во время их вокальной практики, к которым отнесены: неумение учитывать и совершенствовать психофизиологическое состояние певца, психолого-педагогические закономерности формирования вокально-исполнительских навыков; достигать художественно-ярких результатов в вокально-исполнительской деятельности на основе взаимосвязи технологического и художественного компонентов; учитывать обеспечивать формирование навыков вокальной орфоэпии, в частности – в исполнении произведений на иностранных языках, недостаточное внимание к воспитанию у студентов навыков самостоятельной учебной деятельности, готовности к самоконтролю и самокоррекции.

Охарактеризован комплекс методов, которые позволяют гармонизировать вокальную подготовку студентов в единстве технологического, художественно исполнительского и сценически-артистического компонентов певческой деятельности. В числе предлагаемых методов: применение комплекса двигательных тренингов, направленных на высвобождение физического и психологического состояния певца, алгоритмизация процесса формирования вокальных навыков на основе достижения автоматизации определенного навыка и готовности к его инвариантному использованию в различных интонационно-выразительных текстовых ситуациях.

Формирование пропедевтической компетентности будущих преподавателей вокала предполагает глубокое усвоение ими профессиональных знаний и вокально-исполнительского мастерства как залога учета ими закономерностей вокально-образовательного процесса, достижения развитой рефлексивной самосознания, способности к прогнозированию, планированию и самокоррекции.

Дальнейшего исследования требует обоснование методики совершенствования рефлексивного самосознания будущих специалистов, их способности к прогнозированию, планированию и самокоррекции как необходимых компонентов пропедевтической компетентности.

Ключевые слова: преподаватель вокала, пропедевтика, структура пропедевтической компетентности, педагогическая ошибка.

SUMMARY

Yang Xiaohang. Structure of propaedeutic competence of future vocal teachers.

The article considers the most common problems arising during vocal training process of future music teachers. The author gives grounds for method of

propaedeutics which allows to minimize the pedagogical mistakes, singles out three vectors of propaedeutics realization corresponding to three levels of pedagogical activity organization: strategic, tactical, and operational. The importance of mastering propaedeutic competence by vocal teachers is underlined, and is connected with the tasks of hygiene, future music teachers' vocal potential preservation and development. The essence of the pedagogical mistake as an unintentional violation of norms and consistency that regulate professional teacher's activity is revealed.

Three levels of the educational process organization and their corresponding pedagogical mistakes are singled out: strategic, tactical and operational, based on which analysis and typology (see the last paragraph) of the content aspect of possible deformations in the teacher's activity at vocals class are conducted, the analysis of the vocal training goals of the future music teacher is carried out and tasks that are solved in the process of teaching students singing, namely: formation of vocal and technical base, work on the repertoire, preparation for performing and vocal-pedagogical activities, are revealed.

The component structure of vocal teacher's propaedeutic competence is considered and includes professional (musical and methodological) erudition; mastering of diagnostic and monitoring techniques; mastering of forecasting and creative planning process; readiness for reflection, correction and self-correction.

Furthermore, three classes of potentially possible mistakes in the learning process construction are characterized: axiological, hermeneutic and, praxeological.

Key words: *vocal teacher, propaedeutics, structure of propaedeutic competence, pedagogical mistake.*